

nyomatás lehetősége, ez a változás már halálát is jelentette a „gyűjtemény-irodalom” szóban forgó időszakának. Az 1830-as években a két legnépesebb magyar református kollégiumban, a debreceniben és a sárospatakiiban már önképzőtársulattá szervezkedhetik a tanulóifjúság, és a diák-szerzők műveiből nyomtatott gyűjtemények jelenhetnek meg.

Kézírtos gyűjtemények az említett félévszázadban nagy számmal keletkeztek; csak a debreceni és a sárospataki kollégium életkeretében meghaladta számuk a százat. Gondosan fel kellene kutatni a még meglevő példányokat, s érdemes volna megállapítani művelődéstörténeti szerepüket. Hiszen a másoló diákokból vidéki lelkipásztorok, rektorok, kántorok lettek, gyűjteményüket magukkal vitték, továbbfolytatták, s másokkal is közölték. Otrokocsi Nagy Gábor harminc ilyen kézírtos gyűjteményt tanulmányozott át, s ilyen fejezet-címek alatt ismerteti tartalmukat: A „Hatvani életéből fennmaradt töredékek”, „A csökmei sárkányhúzás”, A „Mennyből jött levél” és adoma-rokonai, Énekelt versekből lett olvasmány-szövegek, Népies dal- (ének-) költészet, Diákos-népies rokokó-lira, Összefoglalás. Fejtegetései okosak és értékesek. De éppen ez az érdemes, sikerült tanulmány érezteti át velünk, mennyire szükséges volna, hogy református kollégiumaink kézírtos diák-irodalmának java-termése, vagy valamilyen szempontból nagyon jellegzetes, és a jóízlés törvényeivel összeférő részei megjelenjenek kritikai szövegkiadásban, illetékes szakemberek magyarázataival.

ZSIGMOND FERENC.

Szauder József: Faludi Udvari Embere. Pécs, 1941. 8-r., 66 l.

Faludi költői alkotásainak jelentőségét máig sem méltányolták eléggé. Volt szó népiességéről, keresték kapcsolatát a német gálans költészettel s ismeretes erős hatása az énekelt németes dal úttörőire, Révai Miklósról és Versegly Ferencre: első kísérleteiknek az ő példája adta igazi dalszerűségét. Énekeskönyveink legtöbbször a múlt század első tizedeiben is ritkán hiányzik egy-egy költeménycsokra: majdnem mindig ugyanaz a 8—10 verse. Dalköltészetének nemcsak ritmusa, hanem frazeológiája is példaadó volt. Minderről még ezután várunk részletesebb és hívebb képet. Líránk történetében bizonyosan fontosabb hely jár ki neki, mint aminőben eddig része volt. Prózáját azonban eddig is, már Toldy Ferenc óta, kellően megbecsülték, Faludit Pázmány után régi irodalmunk legkiválóbb stílusztájának ismerték s ritmikus mondat-szövegeitől magyarosságáig, zamatos szólásaitól hajlékony, sima előadásáig minden kiválóságát dicsérik. Tárgyi szempontból is vizsgálták alkotásait. Szauder Józsefnek a doktori értekezések átlagát jól túlhaladó tanulmánya részben ez utóbbiakat egészíti ki, részben Faludi munkáit eszellemtörténeti módszerrel, új szempontokból vizsgálja. Rendszeres kutatással szép tárgyförténeti eredményekhez jutott. Megtalálta Gracian Boldizsár *Criticon*-jában a *Megszerzés a mostani világról* és a *Nemes úrfi* hetedik közbeszédének eddig ismeretlen, olasz forrását s megmu-

tatja, hogy Faludi egy-egy részt nagyon híven, mást nagyon szabadon, sőt egyénien fordított. Még jelentősebb dolog, hogy a *Téli Éjtszakák* nyolcadik éjtszakájának, a legérdekesebbiknek sokat keresett eredetijére is, módszeres kutatás eredményeül rá tud világítani. Egy Cottolendi Charles nevű ismeretlen francia írónak *Lettre d'un Sicilien a l'un de ses amis* c. munkája (1700), „une critique agréable de Paris” ez a forrás. Érdekes, hogy Cottolendi maga is úgy adja elő mondanivalóit, hogy azokat szicíliai barátjának olasz leveléből fordította. Faludi átültetése nagyon hív. Most már csak a hatodik és hetedik beszélgetés forrása (az utóbbiban az érdekes luxemburgi történet) maradt földerítetlen. — Külön rá kell mutatnunk Szaudernak arra az érdemére, hogy Faludi prózájában Zrínyi hatását is fölismerte. (Pázmányéról eddig is volt szó). Csak egy jegyzetben utal rá röviden s inkább a barokk ihletnek látja nem véletlen bizonyítékát abban, hogy Faludi alaposan ismerte Zrínyit, de ennél lényegesebb maga a tárgyi adat, amely még további kutatásokra ösztönözhet. A jegyzet utalása alapján megkerestem a rokon részeket s tanulságosnak vélem, hogy idézzem is:

Zrínyi, SzV. II. é. 32—35. str.

Egy fekete szerecsén ló volt alatta,
De képiró falra szebbet nem írhatna;
Nem vélnéd, hogy éri földet száraz lába,
Oly szépen egyeránt s halkal változtatja.

Véres nagy szemei ugyan kidültenek,
Százaz fejcskéjén van helye üstöknek,
Az orra likján lángos szellők mennek,
Szája tajtékot vér, mint vizi istennek.

Magossan költ nyakán fejét alá hajtja,
Szálos rövid serényét szél hajtogatja,
Széles mellyel elefántot hasonlítja,
Körömmel, száraz innal szarvast meghaladja

— — — — —
Mint az sebes sólyom, mikor kél szárnyára,
Vagy ha könnyű evet ugrik fáról fára...

Faludi, Nemes úrfi. 1748. 3. l.

... nintsen nálánál jobb futó ló egész Angliában, tagrul tagra, izrül izre száraz fejcskéjét, ki-dült vidám szemeit, szelelő órrát, taitékos nyughatatlan száját, magosan költ nyakát, rövid serényét, száraz körmét, vékony inait, széles mellyét, tellyes testecskejét 's a többit ditsőséges szókkal kezdé magasztalni.

... nyomában sem léphet az én Szeretsenemnek. Oly szörnyű árkokokon és pedig oly evet-könnyűséggel szökik által...

Érdekes lett volna, ha Szauder e párhuzamot maga idézi s megmutatja azt is, mint van ez Darrelnél, aki a Zrínyász megjelenésének évében született. Megállapítása így még élesebben tükröződnék.

Kevésbé sikerült a dolgozat második, voltaképen főrésze: az udvari ember eszményének fejtegetése Faludi fölfogásában. Szerény vé-

leményem szerint itt Szauder megfordított rendben járt el, mint ajánlatos lett volna. Az udvari ember életformájának kialakulását és hanyatlását nagyvonalúan s kissé bőbeszédűen rajzolja meg, azután ezeknek, a vonásoknak visszfényt keresi Faludi fordító munkásságában. Magyar udvari élet nincsen. Faludinak magának a bécsi udvarhoz kevés közvetlen köze van, talán semmi. Az életforma társadalmi tükrét Grácban, Rómában láthatta, de történelmi hanyatlását tudatosan aligha élte át. Csupa negatívum az eredmény, amelyre így jutnia kell. Megfordítva: a *jezsuita* Faludi Ferenc — s ebbe kellett volna magát beleélnie Szaudernak — rendi neveltetésénél fogva benne élt abban a szellemben, amely a Cortegiano évszázados multjában fejlődött. Ez a szellem természetesen látta az udvariasság elfajulását, hibáit, hazug eszményeit és vallási és morális szempontból bírálta, gúnyolta, ostromozta azokat. Faludi *világnézete* jezsuita pályáján bizonyára nem változott meg: hiba azt állítani, hogy élete második felében „az élet értelmét s célját már egyáltalán nem a földön, hanem a *vallás-készítette* túlvilágon találja meg”: nyilvánvaló, hogy Faludi, a jezsuita, kezdetben is a túlvilágban látta az élet értelmét és célját. A jezsuita volt az, akit nem érdekelt a felvilágosodás s megmaradt a maga korának barokk eszményeinél. Csak az áll meg Szauder következtetéseiből, hogy ezeket az eredményeket, főképen az igazi keresztény ember eszményét megtisztultan akarta látni, azért fordította Darrel és Gracian nagyon népszerű és elterjedt, olvasmánynak is érdekes és szellemes műveit, nemzedékeket nevelő munkákat.

Ebből a tárgymagyarazásból következik a másik hiba is. Érdekesek Szauder fejtegetései, hogy mit látott s mit akart Gracian és a félszázaddal később élt Darrel. Hozzátartozik ez a megvilágítás — bár tömörebben jobb is lett volna — Faludi témáinak ismeretéhez. De az „időrend alapján szerkesztett fejlődésvonal” helyessége, jöllehet a két drámafordítással Szauder még az átmenetet is megmutatja, némi kétséget kelt az olvasóban. Van fölfogás (Négyesy, Gyárfás), amely szerint az *Udvari ember* első részét Faludi még itthon kezdte fordítani s Rómában csak folytatta; a *Nemes úrfi* épen Szauder bizonyossága szerint Darrel és Gracian műveiből készült. Az időrend tehát 1740—1750. Gracian, Darrel, Gracian; 1750—1770. Darrel és Gracian. Két világhírű jezsuita alkotás, mindkettő egy jezsuitának kedves olvasmánya: nyilvánvaló, hogy Faludi nem világnézetének, helyesebben éles szemléletének, hanem hangulatának, kedvének változása szerint nyúl az egyiknek, vagy a másiknak fordításához. Nehéz itt időrendet és gondolati fejlődést megállapítani; valóbszínű, hogy mindkét író már a gráci barokk világban jól ismerte s fölfogásukat, ítéleteiket, céljaikat már ott magáévá tette, a nélkül, hogy mélyebben ismerte volna a két írónak két külön világát. — Ez a jezsuita álláspontjába való beleélés eredményesebb volna. A rendtől való elszakadása — a rend fölösztatása — jobban meg is magyarázza, hogy rohongi magányos életében a *Téli éjtszakákba* már egy fölvilágosult író munkája is belekerült.

Mondanivalóinak túlméretezése nem rontja le azt az ítéletünket,

hogy Szauder József dolgozata a legjobb doktori-értekezések közül való. Faludiról is lesz még mondanivalója. A kis Zrinyi-utalás (másodmagával) följososít, hogy érdeklődéssel várjuk Faludi stílusfejlődésének vizsgálatát s Faludi költői hatásának ismertetését.

GALOS REZSŐ.

Bóka László: Vajda János. Franklin-Társulat kiadása. 1941. 158 l. 8°.

Bóka László — mint tanulmánya utószavában maga is megjegyzi — nem Vajda-életrajzot szándékozott írni, hanem essayt, a költőt az olvasóhoz közelebb-hozót. Épen ezért Vajda népszerűtlenségének, ismeretlenségének okát keresi. Kiindulópontja az, hogy ennek oka legalább annyira magában a költőben rejlik, mint korának szellemében. Innen lélektani szempontja: a költő életének körülményeit és verseit finom érzékkait állítja a lélektani magyarázat szolgálatába. „Elvadulásának” indítékait keresi a rendelkezésre álló, bizony eléggé gyér adatok gondos és mérlegelő megvizsgálásával. Különösen verselemzései hatolnak mélyre a magányos, valóságtól elszakadt költő „titkainak” boncolásában. Megállapítása szerint a költő és műve között mindig van egyfajta idegen elem, mindenbe vegyül valami taszítás, tört élmény lesz mindenből. Az „elviselhetetlen valóság varázsgyűrűjéből” akart mindig kitörni: az öregedő Vajda Jánosnak végre sikerült szakítania a kínzó valósággal, ekkor emelkedett költészete is a legmagasabbra. Meggyőzően választja el a jóval fiatalabb Reviczky és Komjáthy költészetétől és helyzetétől az öregebb, Arannal és Madách-csal kortárs Vajda költészetét és életszemléletét. Sikerrel cáfol meg néhány hosszúéletű irodalomtörténeti hiedelmet Vajda költészetének túlzott bölcséleti jellegéről s mutat rá eme versek mögött remegő és vergődő lélekre. Bókát nem csábítják kényelmes következtetésekre a kínálkozó látszatok, épen ezeket a látszatokat fejtí le Vajda költői és emberi valójáról. Az olvasó nagy érdeklődéssel kísérheti figyelemmel erre vonatkozó fejtegetéseit, annál is inkább, mert minden árnyalatot kifejezni tudó irálya nemcsak hasznos és okos, hanem kellemes olvasmánnyá is avatja könyvét.

HARASZTHY GYULA.

Vajda Endre: Vörösmarty Mihály művei regékben. Budapest, Rózsavölgyi és Társa. (1941.) 8-r. 328 lap. (Halhatatlan Írók Regéi. Szerkeszti Kozocsa Sándor.)

Egy új sorozatos vállalat indult meg ezzel a kötettel. A vállalat címét három változatban közli velünk ez a kötet; a boríték 1. lapján ezt olvassuk: „Halhatatlan Írók meséi”, 4. lapján ezt: „Halhatatlan Írók Művei Regékben”, de hitelesnek bizonyára a baloldali belső címlap felírását kell tekintenünk: „Halhatatlan Írók Regéi”. A boríték 4. lapja